

Babits Mihály : Elza pilóta vagy a tökéletes társadalom. Nyugat-kiadás.

Torzkép ez a regény. Annak az emberiségnek a torzképe, amely hő-sire, nagyobbra született, de ahe-lyett, hogy ajkáról az Isten szája szólna, hogy a felülről nyert szabad-ság szellemében élne és a gondolkodó, alkotó, de elsősorban érzelmes, sze-rető lény kerülne benne felül, a vég-zetes ellentétek kátyújába kevered-ik, — a szabadság és a szeretet nevében öl és rombol, hogy pusztító munkája nyomán letűnt századok testté lett, csodás álmai hulljanak a semmibe. Nincs kétség, ez az embe-riség is alkot, azt hozza létre, ami gyilkol és rombol. Ennek az emberi-ségnek a nagy műve a gép, a tech-nika, de valahogy úgy van vele már, mint a középkor bűvös mestere volt sárból gyúrt homunculusával, melybe hogy, hogy nem, lélek is belekerült eléggé ügyes keverésben. S egyszer csak a mű fölébe került mesterének s az alkotó egyre gyengébb, egyre akaratlanabb lett alkotásával szem-ben, a szellemektől kapott mágikus ereje is lassan-lassan elhagyta. Csak parancsoltatott magának, csak sodor-tatta magát, míg egyszer rá nem dőb-bent tragikus sorsára, önmagával ta-lálkozott és a megismerés bánata megölte. De erre már a homunculus is hitvány alkotóelemére bomlott, mert bármennyire diadalmaskodott is mesterén, csak az hozta létre, csak ő adta törvényszerűségeit, csak őt kellett volna segítenie az életben.

Mielőtt azonban az emberiséget egészen halálba küldené műve, több fejlődési, helyesebben visszafejlődési fokozaton kell átesnie. E fokozatok egyikén mutatja be a szerző utopisz-tikus megformálásban a XXI. vagy a XXII. században; amikor a hallha-tatlan emberi lélek már szinte a halá-lán van és a gépiessé lett állati ösz-tönök uralkodnak. A férfi nem a teremtés koronája többé, még jó, ha

arra született, hogy ágyútöltelék le-gyen, legtöbbször azonban hosszú esztendőkön át elevenen rothad el a lövészárkok fullasztó atmoszférájá-ban. Már nincsenek nagy vágyai és álmai, céltalan és fölösleges volna, hogy művelje magát és elméje sem kevésbé tompa a ma távolkeleti asszonyaiénál. A kultúra irányítói az egyetemen, művészetben és minden egyébütt a nők, akiket azonban már nem fűt a férfi teremtő képzelete, nem az a világokat alakító erő. Pepecselő, lagymatag munka folyik már mindenütt, — mire való volna is minden egyéb?! Az egész világ valami hatalmas harctér, aminek úgy kell elrendeződnie, hogy az örök har-cot szolgálja. Még az anyákat is csak azért kell védeni, hogy testükből katonák szakadjanak le, a városban maradóknak is azért építenek föld-gumiból légarlangot, mert után-pótlásra gondolnak, hiszen olyan ve-szekedett éhsége van a háborúnak. Az egész élet tehát a halálért van. Ez azonban még nem a tökéletes tár-sadalom, mert csak akkor lesz, ami-kor a nemek között nincs is már kü-lönbőség és idegölő parlamenti küz-delmek után végre megszavazzák a nők hadkötelezettségét. A szinte pat-tanásig feszült idegállapotban bámu-latos megkönnyebbülést jelent a nők uniformizálása, mert ez is sietteti annak a bűnös, zagyva folyamatnak a még eszeveszettebb tempóját, ami akkor az élet. S mind megy dalolva, bomlottan, mert a fronton mégis csak előbb szabadul meg ebből a szörnyű-séges hörtönből.

Elza is megy. Pilóta lesz. Talán ő az első, aki katonaruhát ölt magára, pedig benne utolsóként még él valami a lélekből. Anyja öntötte ezt belé, — az utolsó, igazi anya. S Elza az egye-temen vallástörténetet tanulmányo-zott, nem járt politikai ülésekre és fiú volt a barátja. De amikor a fiú-nak újra vissza kellett mennie és ő

egyre hiábavalóbbnak, üresebbnek érezte az életet, minden jegyzetét összetépte és elszánt határozottsággal rátette lábát a repülőgép magassági pedáljára. Aztán jött a kísérteties éjtszaka, amikor mellette aludt a tábornok és Elzában, a tökéletes társadalom e furcsa tagjában egyszerre feltámadt a valódi élet lebírhatatlan vágya, hogy megkeresse a világmindenségnek azt a kicsi pontját, ami régen még annyi volt a földön, ahol zöld fű nő, mit termékkennyé tesz a nap sugara és amire olyan csendes folyással ráborul a tiszta kék ég. S Elzában zakatolni kezd ez a vágy, eltér a megjelölt iránytól és száguld előre felfelé, talán arra, ahol az ember alkotta bolygót, a Kisföldet sejtí. De hiába minden, nincs menekvés, a békés kicsi pontot már nem ismerik a mindenségben. Elza és a tábornok fogoly lesz és hazájuk ellen kell harcolniok.

Ez a tökéletes társadalom és ez már valahogy a véget jelenti.

Torzkép ez a regény. Fáj annak, aki megrajzolta, de fáj annak is, akinek rajzolták, mert bármennyire utópia, aki évtizedek óta csak kezébe veszi az újságot és csak címeket, fejléceket olvas, rettegéssel látja maga elé vetítődni az igazság árnyékát. S akkor sír fel az emberben az Istentől kapott része és minden idegével békére áhítzik. Mert bűn és hazugság azt mondani, hogy az ember életető eleme az örök harc és százszor bűn megáldani a harc eszközét annak a keresztnek a jelével, amely az örök béke szimbóluma.

Babits Mihálynak, a nagy költőnek ez a regénnyé lett víziója nagyon idejében jött.

Dénes Tibor.

Szontagh Jenő: Arcképek I. Ferenc József korából. Budapest, 1934.

A memoár irodalomnak vannak klasszikusai, melyek az egyetemes

irodalom nagy értékei közé tartoznak. Műremekek, melyek saját műfaji határukon túllépve, odaállíthatók a lírai, epikai vagy drámai alkotások legnagyobbjai mellé. De minden emlékiratnak, a művészi alkotáson belül, vagy művészi célkitűzés nélkül is, van valami belső ereje, ami nemcsak a nagy memoár-remekekben (*Szent Ágoston, Rousseau, Széchenyi*) nyilatkozik meg, hanem ott él minden emlékiratban. Rossz regény, líra vagy dráma tömegével születik, de jelentéktelen emlékiratot még egyet sem írtak. Minden napló és visszaemlékezés kor és emberi dokumentum és ez az a belső erő, ami műfajfeletti fölényt kölcsönöz számára.

Szontagh Jenő, az egykori *császárhuszár*, majd *főispán*, a monarchia boldog éveit idézi fel munkájában. Személyes élményeit írja le. Találkozásait *Ferenc Józseffel, IV. Károlylyal*, emlékeit *Tisza Istvánról, Wekerléről, Ferenc Ferdinándról*, legtöbbször a tiszta bensőség hangján, de nem egyszer feljegyez anekdotászerű történelmi érdekességeket is. Szontagh Jenőt korántsem művészi ambíció vezette emlékezései megírásához. Kötete előszavában maga is kiéreztetni ezt. Mégis igen tanulságos munka, melyben felelevenítve él az a légkör, amely a világháborúval egyszerre a multté lett, annyira történelem, hogy mi már napjainktól lényegében különböző világnak érezzük. «Az emberek, akiről ez a könyv szól, elköltöztek az élők sorából. Még két évtizede sincs, hogy elmentek tőlünk és mégis mintha nem évek, de századok előtt éltek volna. Mert magukkal vittek egy világot, amelyhez még csak hasonló sem lesz soha többé.» A visszaemlékezések írójának ezt a pár sorát a monarchia életéhez fűződő fiatalkori emlékek érzelmi szálai vetítették papírra. De, ha tárgyilagos szemmel igyekezzük nézni ezt a kort,